

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ-
СКЛADOVІ ВИБОРУ
Ч.І.**

(за матеріалами науково-практичної конференції)

м. Черкаси
2013 рік

УКЛАДАЧ:

Г.І. Богославець. – старший викладач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій Черкаського ОІПОПП.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Андрющенко Т. К. - завідувач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій, кандидат педагогічних наук;

Гладка Н.М.- завідувач лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій Черкаського ОІПОПП.

Тема профільного навчання у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів в умовах реформування української освіти є дуже актуальною. Особливості змісту, функції, проблеми і пошуки його впровадження як у міських, так і у сільських загальноосвітніх школах розкривають виступи учасників науково-практичної конференції, пропоновані читачам збірника.

Для керівників загальноосвітніх навчально-виховних закладів, учителів, методичних об'єднань та методистів.

Затверджено на засіданні Вченої ради інституту,
Протокол № 1 від 05.03.2013 року

ЗМІСТ

Богославець Г.І.	Профільна старша школа – якою їй бути ?	4
Окунєв Б.Й.	Оновлення навчально-виховного процесу в профільній школі.	11
Діденко Т.А.	Організація профільного навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу.	26
Семененко З.В.	Роль позашкільного навчального закладу щодо організації профільного навчання школярів.	31
Демчук Г.І.	Профільне навчання у сільській школі.	35
Вахніна Н.Я.	Організація профільного навчання у сільській школі.	42
Буртова С.Л.	Організація профільного навчання в умовах сільської школи.	44
Крижановська С.А.	Навчання наблизити до життя.	57
Кобець Н.С.	Різнопрофільні групи - шлях до якісного впровадження профільного навчання у сільській школі.	59
Коваленко С.О.	Проблеми і перспективи профільного навчання у сільській школі.	64
Пустовойт О. П.	Профільне навчання у сільській школі: проблеми, перспективи, досвід.	67
Дерев'янка Г.В.	Організація профільного навчання у сучасній сільській школі.	78
Яценко К. М.	Профілізація у школі – свідома підготовка учнів до вибору професії.	81
Горбенко Т.І.	Профілізація сільської школи-вимога часу.	84

ПРОФІЛЬНА СТАРША ШКОЛА – ЯКОЮ ЇЇ БУТИ?

Розвиток світового і, зокрема, європейського освітнього простору об'єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої освіти, що відбуваються у провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку старшої школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти.

Загальна мета сучасної освіти – створити якнайкращі умови для самопізнання, саморозвитку, а потім самореалізації власної сутності кожної особистості. Однією з таких умов є профілізація навчання в старшій школі.

Профільне навчання – одна з найбільш актуальних проблем теорії і практики сучасної шкільної освіти. Вперше зазначено, що старша школа стає переважно профільною у Законі України «Про загальну середню освіту». З того часу видано цілу низку концептуальних і нормативно-методичних матеріалів, у яких розглядаються різні аспекти цієї проблеми. Ці документи визначають базові поняття й основні підходи до розв'язання проблеми: окреслюють напрями профілізації, відбору змісту, організації навчально-виховного процесу в старшій школі.

Запровадження профільного навчання викликає велику зацікавленість серед науковців, учителів, керівників ЗНЗ, управлінців шкільною освітою на всіх рівнях і виокремилось у потужний інноваційний напрям. Адже українське суспільство прагне створити систему освіти, що відповідала б викликам часу і потребам особистості, а тому відшукує нові концептуальні основи визначення змісту освіти та векторів її розвитку. «Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя» – зазначається в Національній доктрині [1, с.136].

Нині сучасна шкільна освіта ще недостатньо адаптована до майбутніх потреб учнів. Тому зусилля педагогічної науки і практики зосереджено на формуальному потенціалі освіти, на її єдності розвивати в людині волю до самовизначення.

Загальноосвітня школа має забезпечити різнобічний розвиток індивідуальності на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів та потреб і на основі виховання в учнів прихильності до праці, формування до свідомого вибору професії та оволодіння нею, створення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення.

Шкільна освіта має бути осучаснена таким чином, щоб випускники могли швидко адаптуватися в самостійному житті, цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації у професійному та особистому вимірах, так і в інтересах суспільства та держави. Перед школою третього ступеня поставлено завдання, що передбачають широку допрофесійну підготовку, розвиток творчих здібностей в учнів, формування в них стійкої орієнтації і практичної готовності до самостійного життя, здатності до творчої праці й професійного розвитку. Ці завдання можна розв'язати лише за умови переходу до профільного навчання, яке спрямоване на реальні життєві та професійні плани учнів з урахуванням постійно змінюваних викликів ринку праці. Профільне навчання повинно спрямовуватися на набуття старшокласниками навичок самостійної науково – практичної, дослідницько-пошукової діяльності, на розвиток інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних соціальних якостей, на прагнення до самоосвіти [2, с.19].

Означені завдання чітко визначені і в законодавчих, нормативних, концептуальних документах, зокрема, у Концепції загальної середньої освіти і Концепції профільного навчання. Пошуки шляхів реалізації цих завдань українські освітяни здійснюють у контексті викликів світової і, зокрема, європейської освіти, вивчаючи їх досвід і напрацювання. Зупинимось на деяких аспектах середньої освіти у Західній Європі, зокрема, на питаннях профілізації освіти в старшій школі. Потрібно, насамперед, врахувати той факт, що вона класифікується як післябазова і післяобов'язкова. Це означає, що учні, які успішно закінчили перший етап загальної середньої освіти (у більшості західноєвропейських країн це молодь віком 15-16 років), довільно обирають подальший шлях навчання. Це можуть бути заклади загальної середньої освіти, професійної підготовки, доуніверситетської підготовки, гімназії та ліцеї академічного ухилу тощо. Розмаїтими також є й форми реалізації навчання на цьому освітньому щаблі – часткова навчальна зайнятість у поєднанні з працею на виробництві, дистанційна освіта, загальноосвітня підготовка – у поєднанні із здобуттям фахової кваліфікації, модульний спосіб організації навчання у старшій середній школі тощо. Зазначені та інші різновиди освітніх послуг можуть надаватися як комплексно в закладах старшої середньої школи (Австрія, Велика Британія, Ірландія, Іспанія, Норвегія, Португалія, Фінляндія) так і розподілятися між різними типами шкіл, що характерно для Данії, Італії, Франції, Німеччини, Греції [4, с.177].

Такий варіативний підхід до організації навчання у старшій школі західноєвропейських країн зумовлений певною мірою історико-культурними особливостями розвитку цих країн та їхніх освітніх систем. Водночас західноєвропейські фахівці вбачають у такому підході дієвий засіб надання післябазовій шкільній освіті більшої гнучкості, адаптивності і, відповідно, можливості забезпечити її модернізаційний розвиток у сучасних динамічних

умовах. У Західній Європі середня освіта, що тісно пов'язується зі світом праці, набуває сьогодні дедалі більшої ваги та престижності як чинник економічного і соціального розвитку суспільства.

Зважаючи на це, спостерігається тенденція до структурної інтеграції і професійно-технічної освіти та відповідних навчальних закладів з метою вироблення навчального плану, де поєднується теорія і практика, академічна освіта і фахова підготовка школярів [5, с.120].

Як же практично забезпечується такий підхід – з одного боку, зорієнтованість на вищу школу, а з другого – на світ праці, – у підготовці старшокласників? Розглянемо це на прикладі декількох західноєвропейських країн.

У Франції середню освіту вищого рівня надають загальноосвітні та професійні ліцеї. У загальноосвітніх ліцеях упродовж двох років учні вивчають в однаковому комплекті та обсязі обов'язкові предмети (це не стосується елективних предметів). А на початку третього року навчання вони обирають навчальний напрям – загальноосвітній або технологічний, а в межах напрямку – серію майбутнього диплому бакалавра. Цих серій налічується дев'ять – три загальноосвітніх (літературна, наукова та соціальні науки) і шість технологічних (індустріальні технології, експериментальні науки й технології, технології в сфері обслуговування, медико-соціальні науки; готельне господарство, музика й танець, прикладне мистецтво).

У професійних ліцеях після двох років навчання учні можуть здобути професійні дипломи (загалом їх існує 40 різновидів). На базі цих дипломів (дипломи про середню спеціальну освіту) можна здобути диплом бакалавра, навчаючись ще два роки в тому самому ліцеї (налічується 34 різновиди професійного бакалаврату) [6, с.50].

У Німеччині, так само, як і у Франції, профілізація освіти здійснюється переважно за рахунок навчальних закладів різного типу; гімназії, реальні школи, загальноосвітні школи, об'єднані школи, професійні школи, технічні школи.

У гімназіях, де зазвичай учні навчаються з 5-го (6-го) по 13-й класи, старшу середню освіту здобувають в 11-х-13-х або 11-х-12-х класах. Майже дві третини предметів вивчаються як обов'язкові. Предмети, які вивчаються на поглибленому рівні (іноземна мова, професійно-орієнтовані дисципліни тощо), доповнюються елективними навчальними курсами. Загальноосвітня об'єднана школа поєднує особливості всіх основних типів шкіл (загальноосвітньої реальної та гімназії), що й уможлиблює відносно легкий перехід з одного навчального закладу до іншого.

Учні, які закінчили основний етап середньої освіти (нижчий рівень) у загальноосвітній школі, можуть вступити до професійної школи. Цей різновид навчальних закладів пропонує так звану дуальну освіту. Тобто, навчання частково проводиться в класних кімнатах, а частково – на робочих місцях. За такого підходу третина навчального часу відводиться на вивчення загальноосвітніх дисциплін. Учні набувають кваліфікації для роботи в різних

секторах господарства, зокрема, таких, як бізнес, управління, інженерна справа, деревообробна промисловість, текстильна промисловість, технологія, здоров'я, харчування, домашня економіка, сільське господарство тощо.

Сертифікат про закінчення повного курсу (10 класів) реальної школи або її еквівалента вимагається і для вступу до технічної середньої школи, навчання в якій триває два роки (11-12 класи). У поєднанні із загальною освітою учнів мають змогу здобути професію технолога у харчовій промисловості, агрономії, дизайні, соціальній роботі, бізнесі тощо. Загальноосвітня підготовка охоплює близько трьох п'ятих усього навчального часу [7, с.1-21].

У Швеції післябазова освіта надається учням за їхнім бажанням на безоплатній основі. Її може здобути будь-хто, віком не старший за 20 років, хто має посвідчення про завершення основної середньої школи. Загальну й професійну освіту учні старшого шкільного віку здобувають у навчальних закладах гімназійного типу за 17 національними навчальними програмами. Одночасно із загальноосвітньою підготовкою опанування цих програм спрямоване також на інтеграцію випускників у світ праці. Усі програми охоплюють 8 обов'язкових дисциплін, які доповнюються низкою елективних навчальних курсів відповідно до різновиду програми. 15 із 17-ти програм є фахово орієнтованими. Спеціалізація за певним фахом розпочинається з другого або третього року навчання в старшій школі і реалізується на основі таких диференційованих програм (наприклад: бізнес і менеджмент – підготовка фахівців для комерційної та управлінської діяльності; програма підготовки вчителів і вихователів для педагогічної і соціальної роботи з дітьми; будівельна – підготовка фахівців будівельної справи і т.д.).

Учні можуть обирати індивідуалізовані програми шляхом поєднання компонентів із запропонованих стандартних програм, а також за рахунок певних елективних предметів запропонованих за ініціативою муніципальної влади. Разом із дипломом про повну середню освіту випускники шкіл Швеції мають змогу отримати кваліфікаційне посвідчення з однієї або кількох із 50-и можливих професій [4, с.181].

Зауважимо, що багатопрофільний та спеціалізований характер освітніх послуг потребує необхідної допомоги учням, щоб обрати саме той шлях післяобов'язкової освіти, який дасть їм можливість досягнути бажаного соціального статусу в самостійному житті. Розв'язанням цих проблем у західноєвропейських країнах опікуються служби професійної орієнтації, соціальні працівники, шкільні лікарі, психологи, звичайно, вчителі. У більшості західноєвропейських країн розподіл старшокласників за різними напрямками освіти передувє так званий цикл спостереження та орієнтації. Упродовж цього періоду здійснюється допрофільна підготовка учнів, метою якої є діагностика, консультування, інформування та орієнтація учнів щодо вибору траєкторії подальшої освіти. Досить поширеним у європейських країнах є заведення на кожного учня особистої справи – дос'є, портфоліо,

щоденників, де фіксуються навчальні досягнення учнів, особливості їх психофізичного розвитку, особистісні та соціальні характеристики, пізнавальні інтереси, обдаровання тощо. Ці документи слугують важливою підставою для ухвалення рішення щодо орієнтації учня у виборі майбутнього освітнього напрямку або профілю.

Такі рішення у західноєвропейських школах ухвалюються здебільшого колегіально – за участю шкільної адміністрації, вчителів, соціальних, медичних працівників, батьків, учнів, часом і представників місцевої влади.

У старшій середній школі США навчання здійснюють за трьома основними профілями:

- академічним (орієнтує учнів на ступ до вищих навчальних закладів);
- загальним (орієнтує на вступ до середніх навчальних закладів);
- виробничим (призначений для випускників, які підуть працювати на виробництво).

Як бачимо, раціоналізація змісту шкільної освіти, безперечно, пов'язана з її концепцією і метою. У цьому розумінні і західноєвропейська, й американська школа має більше практичне застосування. Наша школа за основними параметрами ще значною мірою затеоретизована. Профільне навчання у перспективі має допомогти ліквідувати розрив між розвитком творчого духовного потенціалу, практичною спрямованістю, реалізації його задатків, здібностей і надмірним обсягом інформації, яку йому пропонують засвоїти [8, с.31].

Сутність профілізації старшої школи президент АПН України В.Г.Кремінь визначив так, наголосивши, що її мета – «Створити можливості для кожного учня стати самим собою».

Профілізація шкіл в усій країні – завдання складне й довготривале. Як справедливо зауважує Н.Бібік, для його здійснення потрібні значні матеріальні ресурси, мобілізація інтелектуального потенціалу, формування громадської думки, яка сприяла б розвитку профільного навчання [10, с.2].

Існують різні підходи й бачення шляхів упровадження й організації профільного навчання і серед українських науковців, управлінців, методистів і практиків. Так, П.Сікорський розглядає такі основні етапи підготовки й реалізації профільного навчання в загальноосвітній школі: підготовчо-розвивальний (початкова школа); підготовчо-орієнтаційний (основна школа); власне профільне навчання (старша школа).

Старший ступінь школи – це ліцей, гімназія, реальна школа, професійно-технічне училище, вищий навчальний заклад I-II рівня акредитації.

Для організації профільного навчання район потрібно поділити на кілька освітньо-культурних округів залежно від кількості учнів у ньому та компактного розміщення шкіл. У кожному окрузі функціонують ліцей і реальна школа, чим створюються всі умови для вибору випускниками основної школи профільного або професійно-спрямованого навчання. У ліцеї

зосереджуються 4-6 паралельних класів, що уможлиблює покласну профілізацію навчання.

Освітньо-культурний округ об'єднує за територіальним принципом п'ять-десять різних шкіл (початкові, основні школи, ліцей, реальна школа та ін.). Ліцей готує учнів до продовження навчання у вищих навчальних закладах (домінує природничо-математичний напрям), а реальна школа – до навчання у професійно-технічних училищах (здебільшого виробничо-технологічного напрямку). До ліцею та реальної школи (10-12 кл.) учнів мають щоденно довозити мікроавтобусами цих навчальних закладів. Крім того, у районі функціонують гімназії, у яких випускники основних шкіл готуються до продовження навчання у вищих навчальних закладах, як правило, соціально-гуманітарного спрямування, а також професійно-технічне училище.

Якщо у районі, до прикладу, в середньому початкову школу закінчують 800-900 учнів, то, за принципом природовідповідності, 300-400 учнів можуть продовжити навчання у ліцеях, гімназії, спортивній школі, 300-350 – у професійно-технічному училищі, 150-у реальних школах. Тобто, у гімназії та ліцеях функціонуватиме 4-5 паралельних класи, у реальних школах навчання проводитиметься в 2-3 паралельних класах, що уможлиблює повноцінну профілізацію навчання, поліпшення якості середньої освіти, а також задовольняє різноманітні інтереси випускників шкіл [11, с.47-52].

Дещо по-іншому розглядає питання профілізації старшої школи В.Огнев'юк. Він зазначає, що одним із перспективних способів запровадження профільного навчання є створення однопрофільних і багатопрофільних шкіл, навчально-виховних комплексів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, шкіл у поєднанні з ПТУ, профільних загальноосвітніх шкіл із ресурсним центром для його використання іншими закладами освіти мікрорайону, регіону, шкільного округу. Остання форма профільного навчання є особливо перспективною для сільської місцевості. Так, якщо школа не має потрібного освітнього ресурсу, вона цілеспрямовано залучає його з інших навчальних закладів. Це може бути, наприклад, об'єднання кількох шкіл навколо опорної школи, яка має належне матеріальне і кадрове забезпечення профільного навчання. Таким чином, кожна школа цього об'єднання забезпечить викладання в повному обсязі базових предметів і частини профільних у міру своїх можливостей.

Решту профільної підготовки бере на себе опорна школа.

У процесі профільного навчання, зокрема, на базі міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, може здійснюватись початкова, професійно-підприємницька підготовка учнівської молоді з метою її швидкої адаптації в умовах ринкової економіки [2, с.21].

Ділячись досвідом впровадження моделі профільного навчання в авторській школі М.П.Гузика м.Южного Одеської області, Гузик М. зауважує, що профілювання старшої школи, без сумніву, має привести до підвищення якості загальної середньої освіти. Проте аналіз інтерпретації ідеї

профільного навчання, форм його практичної реалізації викликає певні застереження. Вони стосуються, зокрема, перебільшеної у ряді випадків його орієнтованості на майбутню професію, послаблення фундаментальності й збалансованості загальної середньої освіти, недостатнього забезпечення однакового доступу до якісної освіти всіх без винятку учнів за існуючих форм і моделей профільного навчання. «Ми виходимо з того, що головною метою шкільної освіти є, безумовно, вчасне виявлення та ефективний розвиток природного таланту дитини. Тому освітній вектор спрямовуємо не на засвоєння учнем вузькоспецифічного навчального змісту, що орієнтований на його майбутню професію, а на ширше коло проблем, пов'язаних із розвитком неповторності особистості, яка вигідно виокремлюється серед інших людей. А, це, як відомо, і забезпечує безумовний життєвий успіх людини» [12, с.53].

Розглядаючи питання профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, яке останнім часом розпочалося досить активно, О.Сидоренко зауважує, що на практиці нерідко профільне навчання ототожнюють із професійною орієнтацією. Це свідчить про наявність у розв'язуванні проблеми профілізації старшої школи суперечностей, що зумовлені такими чинниками:

- відсутністю чіткого розмежування понять «профільна освіта» і «професійна орієнтація»;
- створення умов для вільного вибору учнями післяшкільної життєвої моделі не забезпечується змістом сучасної освіти;
- відсутність спеціальної підготовки у педагогів для реалізації нагальної потреби в розвитку професійних мотивацій в учня протягом усього курсу шкільного навчання.

Отже, потрібно дослідити відмінність у поняттях «профільна освіта» і «професійна орієнтація» та визначити відповідні завдання у змісті шкільної освіти.

І продовжує, «якщо зважити на зміст професійної орієнтації, то значення профільного навчання полягатиме в забезпеченні успішної соціалізації старшокласників. Водночас зміст профільного навчання полягає в поглибленому вивченні окремих дисциплін з метою підготовки до здобуття відповідної професійної освіти у вищих навчальних закладах. На відміну від профільного навчання професійна орієнтація та підготовка здійснюється, насамперед, з метою залучення до робочої професії.

Якщо професійну орієнтацію необхідно здійснювати протягом усього періоду навчання в школі, починаючи з першого класу, то профільна освіта запроваджується тільки в старшій школі» [13, с.85-89].

Як бачимо, і серед науковців, теоретиків, управлінців і практиків існують різні думки і судження як щодо змісту, так і форм, моделей, впровадження профільного навчання у старшій школі.

Якою ж бути профільній школі в Україні, мабуть, підкаже саме життя.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти. – К., 2001.
2. Огнев'юк В. Профільна школа в категоріях цілей і цінностей освіти. – К.: Пед.преса, 2006. – С.35.
3. Мадзигон В., Левченко Б. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах профілізації старшої школи. – К.: Пед.преса, 2006. – С.77.
4. Лавриченко Н. Педагогічний досвід профілізації шкільної освіти в країнах Західної Європи. – К.: Пед.преса, 2006. – С.177-181.
5. Штейнер Р. Духовное обновление педагогики. – М., 1995. – 251 с.
6. Мерклингер И. Проблемы содержания образования в буржуазной педагогике. – М., 1986. – 175 с.
7. Кузнецов Ю. Мета освіти у профільній школі. – К.: Пед.преса, 2006. – С.31.
8. Концепція профільного навчання у старшій школі. – К., 2003.
9. Бібік Н. Проблема профільного навчання в педагогічній теорії і практиці // Математика в школі. – 2006. – №1. – С.2.
10. Сікорський П. Основні завдання і принципи профільного навчання в загальноосвітній школі. – К.: Пед.преса, 2006. – С. 47.
11. Гузик М. Модель профільного навчання в авторській школі М.П.Гурика // Профільне навчання: теорія і практика. – К.: Пед.преса, 2006. – С.53.
12. Сидоренко Л. Профільна освіта і професійна орієнтація в школі – взаємопов'язані складові соціалізації учнівської молоді. – К.: Пед.преса, 2006. – С.85-90.

Б.Й.Окунєв,

заступник директора з навчально-виховної
роботи Черкаської ЗОШ № 15

Н. П. Желєзняк,

заступник директора з навчально-
виховної роботи Черкаської ЗОШ № 15

ОНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В БАГАТОПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Черкаська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 15 була заснована в 1906 році. З 2008 року школа функціонує як експериментальний навчальний заклад всеукраїнського рівня. Тема дослідження: „Модель профільної школи як навчально-виховне середовище розвитку і саморозвитку особистості учнів”. Метою експерименту є апробація сучасних теоретико-методологічних положень щодо профільного навчання, дослідження можливих шляхів його впровадження. Роботу педагогічного колективу спрямовано на задоволення освітніх запитів учнів та батьків. Одне з найголовніших завдань – забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів.

У 2008-2009 навчальному році тривав І (пошуково-теоретичний) та ІІ (діагностико-концептуальний) етап дослідно-експериментальної роботи, мета якого – розробка і теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі організації навчально-виховного процесу в профільній школі; нормативне, науково-методичне та ресурсне забезпечення дослідно-експериментальної роботи.

З метою вирішення завдань І етапу експерименту були укладені угоди з Черкаським ОІПОП та Черкаським національним університетом ім. Б. Хмельницького, а також узгоджено план спільної діяльності, який передбачає:

- аналіз теорії та педагогічної практики з проблем профільного навчання,
- визначення концептуальних засад діяльності багатопрофільної школи,
- розробку структурно-функціональної моделі організації навчально-виховного процесу в багатопрофільній школі,
- добір діагностичного інструментарію та визначення рівня задоволення освітніх потреб учнів у профільній школі,
- розробку програмно-методичного забезпечення курсів за вибором для змістового наповнення профілізації профільної школи та допрофільної підготовки освітніх потреб школярів.

Педагогічним колективом школи вивчено й проаналізовано передовий педагогічний досвід з теми дослідження, науково-методичну літературу, проведено діагностику готовності педагогів до інноваційної діяльності, сформовано творчі групи з проблеми для проведення експериментальної роботи, розроблено нову редакцію Статуту школи, сформовано банк даних з проблеми експерименту, створено каталог літератури, розроблено 18 авторських програм курсів за вибором, здійснено діагностику професійних нахилів учнів, їх здатності до саморозвитку та самовдосконалення, проведено системний аналіз потенційних можливостей суб'єктів експериментальної роботи.

Аналіз практики впровадження профільного навчання у загальноосвітніх закладах України дав можливість визначити позитивні аспекти традиційної системи профільного навчання, а також окреслити коло проблем, які мають бути враховані педагогічним колективом у ході дослідно-експериментальної роботи, а саме:

- в умовах традиційної системи організації профільного навчання перед випускниками 9 класів постає необхідність вибору одного із запропонованих профілів, які визначені педагогічними колективами навчальних закладів, виходячи із матеріально-технічних, методичних, кадрових можливостей. Проте далеко не всі учні бажають вивчати той профіль, який може запропонувати їм школа. Одно або двопрофільна школа не може повністю задовольнити освітні потреби всіх дітей, отже, частина учнів змушена

змінювати навчальний заклад, що, враховуючи психологічні потреби дітей даного віку, не завжди є безболісним;

- навчання у профільному класі ставить учня у певні межі, інколи позбавляючи його можливості обирати індивідуально значущі предмети, які не співпадають з профілем навчання. В існуючих на сьогодні навчальних планах заборонено, наприклад, поєднувати в рамках одного профілю поглиблене вивчення англійської мови і природничо-математичних дисциплін. Крім того за період навчання у старшій школі життєві плани учнів щодо вибору подальшої професійної діяльності можуть змінитися, що зумовлює бажання старшокласників змінити і профіль навчання. З огляду на це виникає необхідність розробки більш демократичної моделі організації профільного навчання, за якої кожний учень мав би змогу визначити індивідуальну траєкторію обраного профілю, задовольнити особисті освітні потреби;

- не всіх учнів влаштовує те, що у профільних класах обмежена можливість більш якісної підготовки з непрофільних предметів, які необхідні їм для успішного проходження зовнішнього незалежного оцінювання.

Зважаючи на це, педагогічний колектив школи спрямував зусилля на створення моделі багатопрофільного загальноосвітнього закладу, яка передбачає можливість різноманітних комбінацій навчальних предметів, що забезпечує гнучку систему профілізації і покликана значною мірою подолати існуючі у практиці реалізації профільного навчання недоречності.

Основна ідея розробленої моделі багатопрофільної школи полягає в тому, що учень самостійно має можливість свідомо обрати індивідуальну траєкторію профільного навчання. Завдання ж школи - створити сприятливі умови для саморозвитку, самоствердження, самореалізації особистості учня.

Модель багатопрофільного навчання у ЗОШ № 15 (див. схему) визначають три компоненти:

1. Кожен старшокласник в складі свого класу вивчає предмети інваріантної частини навчального плану на академічному рівні або на рівні стандарту.

2. Другий компонент моделі передбачає вибір старшокласниками профільних предметів, які визначають напрям профілізації. Визначені предмети вивчаються шляхом поєднання базового курсу, який вивчається разом з усіма учнями класу, і занять у профільній групі, яку обирають учні однієї паралелі класів певного напрямку профілізації.

3. Кожен старшокласник обирає курси за вибором, які разом з обраним напрямом профілізації остаточно формують профіль навчання. Причому елективний курс може не співпадати з обраним напрямом.

Таким чином, кількість профілів може значно перевищувати кількість класів у паралелі. Кожен учень індивідуально визначає профіль, тобто

створює власну освітню траєкторію профільного навчання. Так філологічний профіль передбачає обрання учнем курсів з української мови і літератури та іноземної мови. Це одна траєкторія навчання. Українська мова і література та історія створюють суспільно-гуманітарний профіль тощо.

Другий і третій компоненти моделі багатoproфільної школи передбачають вивчення профільних предметів та курсів за вибором шляхом створення динамічних груп із числа учнів однієї паралелі класів. (див. схему, яка знаходиться у посібнику, що знаходиться у бібліотеці ЧОПОПП)

Таким чином, школа III ступеня, яка налічує 2-3 класи в паралелі, перетворюється в багатoproфільний навчальний заклад, у якому:

- процес навчання стає більш демократичним, оскільки учень має реальне право вибору предметів для поглибленого вивчення, враховуючи перспективи проходження ЗНО; рівня вивчення кожного із загальноосвітніх предметів; учителя, який викладає той чи інший предмет;

- учень має реальне право змінити обраний профіль, якщо у нього виникне така потреба, оскільки всі предмети навчального плану вивчалися ним переважно на академічному рівні. Це дозволить дитині відносно швидко адаптуватись до навчання за іншим профілем, при цьому відсутня необхідність переходу до іншого класу;

- обрана школою структура профільного навчання дозволяє учням перейти на III ступінь навчання, не залишаючи свого класу, не руйнуючи усталені взаємини між членами колективу;

- кожен учень має змогу самореалізуватися в обраному напрямку, здобувши таким чином повагу однокласників. У класі всі діти почувають себе комфортно;

- навчаючись у своєму класі, учень водночас має можливість спілкуватися, співпрацювати з учнями інших класів, яких об'єднують одні цілі, інтереси, уподобання, при цьому виявляючи більшу активність, самостійність, творчість;

- запропонована форма профілізації старшої школи позитивно впливає на діяльність учителя: комплектуються групи учнів, об'єднаних за інтересами, цілями, навчальними можливостями; з'являється можливість реалізувати себе як педагога-професіонала, навчаючи учнів на більш високому рівні.

Зазначені вище положення знайшли своє відображення у розробленій педагогічним колективом концепції профільного навчання школи, яка ґрунтується на особистісно орієнтованому підході до навчання, коли особистість учня, його неповторна індивідуальність визначає пріоритетну цінність, від якої проектується решта ланок навчального процесу.

Основним завданням **допрофільного навчання** є створення сприятливих умов для свідомого, правильного вибору профілю у старшій школі. Кожному учневі необхідно надати можливість випробувати свої сили в декількох напрямках майбутньої профілізації. При цьому важливо

забезпечити можливість вільного переходу учнів з одного напрямку на інший.

Психологічне забезпечення допрофільної підготовки та профільного навчання передбачає більш раннє виявлення і розвиток здібностей, нахилів, потреб учнів, формування стійкої мотивації до навчання, сприяння свідомому вибору учнями галузі майбутньої професійної діяльності.

Важливо досягти усвідомлення учнем себе як суб'єкта вибору профілю навчання.

У зв'язку з цим у 7 класі вводяться пробні курси за вибором („поле проб”), де дітям надається можливість пізнати себе. Програми курсів розраховані на 17 годин.

Зміст навчального матеріалу курсів за вибором у 8-9 класах ускладнений і наближений до рівня викладання відповідного предмета у старшій школі.

Комплектування курсів за вибором відбувається у кінці навчального року (на наступний рік).

Орієнтовний перелік курсів за вибором:

8 клас (1 год./тижд.)

1. Практикум з культури українського мовлення.
2. Вступ до світу художньої культури.
3. Як навчитися розв'язувати задачі.
4. Дослід – джерело фізичних знань. Від теорії до практики.
5. Роль особистості в історії.
6. Від будови атома до властивостей речовин. Хімія поряд з нами.
7. Фізіологія та етологія тварин.
8. Уроки цікавої зоології.
9. Основи журналістики.
10. Основи сімейної економіки.
11. “Reading for pleasure”. (Читаємо із задоволенням)
12. Німецька мова для всіх.
13. Людина і світ професій.
14. Основи туризму.
15. Художня обробка деревини. Геометричне різьблення.

Для забезпечення викладання курсів за вибором використовуються програми, рекомендовані МОН України та Черкаським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників. Крім того, учителями школи розроблені 18 програм, затверджених вченою радою Черкаського ОПОП. Частина з них рекомендовано МОН України для впровадження.

Профорієнтаційна робота в школі - складова всієї системи організації профільного навчання. Вона покликана підготувати особистість до свідомого вибору професії. Цей напрямок роботи здійснюється не тільки під час навчального процесу, а й у системі позакласних та загальношкільних заходів.

У ході дослідно-експериментальної роботи педагогічним колективом розроблена модель профорієнтаційної роботи в умовах профільного

навчання. Дана модель – це комплексна система заходів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні (див. схему)

Відповідно до розробленої моделі, профорієнтаційна робота здійснюється, починаючи з початкових класів.

Так, для учнів 1-2 класів профорієнтаційна робота проводиться за напрямком «Професії наших батьків», під час якої у школярів формується позитивне ставлення до трудової діяльності, відбувається знайомство з професіями батьків. Учні 3-4 класів, працюючи у напрямку «Світ професій», розширюють свою уяву про світ професій. «Ким я хочу бути» - це напрямок профорієнтаційної роботи для учнів 5-7 класів. Тут відбувається усвідомлення учнями своїх інтересів, формуються основи професійної спрямованості. У 8-9 класах профорієнтаційна робота сприяє самовизначенню в галузі «людина – праця – професія», паралельно відбувається вивчення освітніх запитів учнів.

У 10-11 класах профорієнтаційна робота проводиться за напрямком «Час діяти» - допрофесійна підготовка, яка завершується працевлаштуванням учнівської молоді.

Ці напрямки реалізуються через різні форми і методи профорієнтаційної роботи: творчі конкурси, круглі столи, ділові ігри, екскурсії, захист проектів тощо.

Робота шкільних гуртків сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Учні мають змогу розвивати вокальні, хореографічні здібності, удосконалювати фізичну майстерність у різних видах спорту.

Допрофільна підготовка учнів 8-9 класів передбачає впровадження у навчально-виховну діяльність школярів технологію портфоліо, основна мета якої – дати можливість дитині усвідомити і продемонструвати всі свої здібності та можливості.

Здійснюючи допрофільну підготовку, школа прагне створити такі умови, які допомогли б дитині усвідомити образ свого „Я” та реалізувати себе в тому чи іншому напрямі діяльності.

Організація психологічного супроводу здійснюється з дотриманням ряду принципів роботи:

1. Принцип систематичності і послідовності, довготривалості.
2. Принцип самовдосконалення та розвитку. Використовуються тренінгові методи і завдання, які дають змогу адаптуватися до змінюваних умов, протистояти стресовим факторам, реалізувати довготривалу діагностику і тим самим зняти психологічну напругу.
3. Принцип комплексності. Обстеження повинно бути всебічним і комплексним. Крім рівня розвитку інтелектуальних здібностей, слід вивчати рівень розвитку творчих здібностей, рівень соціального та фізичного розвитку.

Важливим фактором, який впливає на вибір учнем профілю навчання у старшій школі, є батьки. У процесі дослідження виявлено, що бачення батьками майбутнього своєї дитини часто суперечить її індивідуальним можливостям. Не можна сказати, що батьки бажають дитині поганого, але їхні бажання засновані на власному досвіді. Батьківське бачення спрямованості профілізації актуалізується у випускних класах, коли в батьків переважає формальна орієнтація на ВНЗ, при цьому профіль обраного навчального закладу ніяк не співвідноситься з реальними здібностями, інтересами й досягненнями учня, а визначається кон'юнктурними міркуваннями.

Зазначене вище не характеризує абсолютно всіх батьків, але властиве багатьом із них, особливо тим, хто не ставить завдань самовизначення й самовибору дитиною свого освітнього шляху.

Досліджено, що цілеспрямована співпраця школи з батьками дає змогу змінити кількість неправильних виборів освітньої траєкторії старшокласників.

Компонентами співпраці є:

- інформування батьків про особливості підліткового віку;
- вивчення особливостей конструктивної комунікації з підлітками;
- вивчення індивідуальних особливостей підлітків: здібностей, інтересів, нахилів, мотивів, індивідуальних особливостей;
- розширення інформаційного поля батьків у сфері професій сучасного рівня;
- вивчення основних правил самовизначення, альтернативного вибору;
- ознайомлення з методами, орієнтованими на збереження психологічного здоров'я, правил психологічної допомоги і підтримки підлітка в період самовизначення;
- ознайомлення, аналіз результатів діагностики, моніторингів;
- консультативна допомога (індивідуальна, групова).

Робота з батьками здійснюється за такими напрямками:

- просвіта батьків;
- інформаційно-аналітична робота;
- спільна діяльність із дітьми.

У рамках батьківського всеобучу розроблено цикл лекцій, на яких розглядаються такі питання: «Перспективи профілізації та ціннісні орієнтації», «Трудове виховання і професійна орієнтація старшокласників», «Як допомогти випускнику базової школи обрати профіль навчання чи здійснити альтернативний вибір», «Особливості формування здібностей до свідомого і відповідального вибору в учнів своєї освітньої траєкторії», «Фактори, які впливають на вибір професії в сучасних умовах розвитку ринку трудових ресурсів» та інші.

Виховна система школи не є додатком до навчального процесу, а важливою умовою розвитку школи в цілому, яка сприяє духовному збагаченню кожної особистості, створенню умов для її самореалізації у різних видах творчої діяльності, задоволенню потреб та інтересів (див. схему в посібнику, що знаходиться у бібліотеці ЧОПОПП).

Педагогічний та учнівський колективи розробили систему організації позакласної роботи, в основу якої покладено принцип гри. Це багатоетапна комплексна гра «П'ятнашки», проведення якої розраховано на весь навчальний рік. Вибір назви обумовлений, по-перше, запозиченням

принципу гри, де треба розташувати цифри від 1 до 15, а також від номера школи – 15.

Принцип «п'ятнашок» дозволяє змінювати місцями різні конкурси, а також дає можливість класним колективам брати участь не у всіх конкурсах, а тільки в тих, які більше подобаються учням, де вони краще можуть реалізуватись. Конкурси підібрані таким чином, щоб забезпечити всебічний розвиток особистості. Наприклад, для виявлення та розвитку поетичних здібностей учнів проводиться конкурс «Поетом можеш ти не бути», сприяє підвищенню інтелектуального розвитку школярів конкурс «Розумники та розумниці», розвивають артистичні здібності конкурси «Хвилина слави» та «Гуморина». Проведення окремих етапів гри планується спільно з предметними тижнями, що забезпечує комплексний підхід до навчання та виховання.

Така система організації позакласної роботи має свої переваги:

- як кожна система, вона упорядковує всю виховну роботу;
- практично кожна дитина (а не тільки активні, талановиті та розумні) може проявити себе, реалізувати приховані таланти, стати «гордістю класу»;
- готуючись до кожного з етапів гри, учні вчаться спілкуванню, розвивається почуття колективізму;
- участь у грі вимагає постійного самовдосконалення, оскільки з кожним роком завдання ускладнюються;
- гра сприяє всебічному розвитку особистості.

У кінці навчального року проводиться заключний фестиваль, на якому визначається клас-переможець в кожній паралелі, а також учень-переможець в кожному класі, тобто першість не тільки командна, а й індивідуальна.

Впровадження такої системи організації позакласної роботи спрямоване на виховання особистості, здатної до самовизначення, самовдосконалення, самореалізації.

Науково-методична роботи школи як експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня спрямована на:

1. експериментальне впровадження системи курсів за вибором, внесення коректив і доповнень у розроблену функціональну модель профільної школи як навчально-виховного середовища розвитку і саморозвитку особистості учнів.
2. упровадження в навчально-виховний процес інноваційних методик і технологій, трансформування наукових ідей у практику діяльності вчителів.
3. підвищення та вдосконалення фахового та методичного рівня педагогічних кадрів, підготовка їх до роботи в сучасних умовах модернізації структури та змісту освіти.
4. моніторинг навчальних можливостей та професійних нахилів учнів 7-9 класів та 10-11 класів; порівняння рівня навчальних досягнень учнів з досягненнями тих, хто не відвідує курси за вибором.
5. участь у дослідницькій роботі, розробка методичних рекомендацій і посібників для вивчення курсів за вибором.

6. підвищення педагогічної культури та педагогічної техніки учителя профільної школи.

(Структуру методичної роботи школи можете подивитись в посібнику, що знаходиться в бібліотеці ЧОШОПП).

Планомірній роботі над науково-методичною проблемою підпорядковано масові форми роботи: педради, педагогічні читання, семінари-практикуми.

Групова робота реалізується через роботу методичних об'єднань, експериментальних творчих груп та «малих» творчих експериментальних лабораторій з вивчення методичних підходів до реалізації профільного навчання, клубу класних керівників 5 – 8 класів. Головні зусилля зосереджено на підвищенні педагогічної майстерності вчителів, на створенні сприятливого морально-психологічного мікроклімату, який сприяє втіленню інновацій, що оптимізують навчально-виховний процес. Учасниками творчих груп постійно узагальнюється досвід роботи педагогів школи з питань запровадження сучасних освітніх технологій профільного навчання, створюється власний банк сучасних форм, методів організації навчальної діяльності учнів динамічних профільних груп; виробляються методичні рекомендації щодо проведення уроків курсів за вибором, добирається дидактичний матеріал, система вправ і завдань до міні-підручників, обговорюється, редагується і затверджується для подання до друку.

Підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя профільної школи

У рамках експериментальної роботи у 2011-2012 н.р. учителями школи розроблено й підготовлено до друку навчально-методичні посібники для курсів за вибором: «Розрахунки з розчинами» 9 клас, «У світі окисно-відновних реакцій» 9 клас; «Роль особистості в історії» 8 клас; «Фізика – наука про природу» 7 клас; «Практикум із культури українського мовлення» 8 клас; «Основи медичних знань» 9 клас; «Загадковий світ математики» 8 клас; «Золота підкова Черкащини» 8 клас тощо.

Невід'ємною складовою дослідно-експериментальної роботи стала друга Всеукраїнська науково-методична конференція "Профільне навчання: проблеми, перспективи, шляхи реалізації", проведена 6-8 квітня 2011 року в Черкасах на базі Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького та ЗОШ № 15. Основне завдання конференції - стимулювання наукових досліджень сучасного стану і перспектив профільного навчання, визначення найбільш оптимальних шляхів його реалізації, обмін науковою інформацією і практичними здобутками в цій галузі, встановлення більш тісних контактів між науковцями, навчальними закладами і науковими установами України

У роботі конференції взяли участь наукові працівники АН України, Інституту педагогіки АПН України, Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, Криворізького державного педагогічного університету; Вінницького державного педагогічного університету; Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди;

Таврійського національного університету ім. Вернадського; Дрогобицького державного педагогічного університету; Національного університету державної податкової служби; Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці; Полтавського інституту економіки і права; Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка; Черкаського ОПОПП; Полтавського ОПОПП; Києво-Святошинської районної класичної гімназії, м. Боярки; Харківської гімназії № 6; Луцької гімназії № 21; Хмельницької гімназії № 2; Апостолівської ЗОШ I-III ступенів № 1 Дніпропетровської області, інших навчальних закладів, представники відділів та управлінь освіти Черкащини – всього 82 учасники.

На конференції висвітлювались досягнення і проблеми впровадження профільного навчання в школах України, особливості викладання окремих предметів у профільних класах. Було зазначено, що якість профілізації забезпечується за рахунок урахування всіх індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, дидактично виражених змін у цілях, змісті, структурі, формах навчально-виховного процесу та моделювання простору профільного навчання шляхом узгодження взаємодії внутрішньошкільних та зовнішніх форм його організації. Поряд із профілізацією старшої школи шляхом створення класів певного профілю в умовах багатопрофільної школи можливе також запровадження профільного навчання шляхом введення системи динамічних груп та курсів за вибором.

Проблематика наукових доповідей була досить широкою, різноманітною й охоплювала:

- проблеми організації профільного навчання, формування індивідуальних освітніх траєкторій учнів;
- підготовку педагогів до роботи в умовах профілізації старшої школи;
- кооперацію середньої школи з вищими навчальними закладами;
- проблеми професійного самовизначення старшокласників;
- формування ключових життєвих компетентностей випускника профільної школи;
- особливості впровадження інтерактивних, інформаційно-комунікаційних технологій навчання у профільних класах;
- психолого-педагогічний супровід допрофільної підготовки та профільного навчання;
- проблеми створення навчально-виховного середовища розвитку і саморозвитку учня у профільній школі.

Учасники конференції звернулися до Міністерства освіти і науки України з наступними пропозиціями:

- розширити вивчення і впровадження різних форм організації профільного навчання, зокрема в умовах багатопрофільної школи;
- зорієнтувати профільне навчання на здобуття учнями навичок самостійного пошуку знань, на вироблення умінь їх практичного

застосування, зокрема ознайомлювати старшокласників зі способами організації навчального процесу у вищій школі;

- збільшити варіативну складову навчальних планів з метою забезпечення якісної допрофільної підготовки та профільного навчання;
- надати можливість кожному учневі вибирати профільні предмети відповідно до своїх освітніх потреб;
- проводити цілеспрямоване фінансування тих профілів навчання, які вимагають особливої матеріально-технічної бази (фізичний, хіміко-технологічний, інформаційно-технологічний профілі тощо);
- розмежовувати вимоги на державній підсумковій атестації до випускників класів філологічного та нефілологічних профілів навчання;
- підготувати варіанти типових навчальних планів для інших, крім традиційної, форм організації профільного навчання, зокрема для багатопрофільних ЗНЗ, які забезпечують індивідуальну траєкторію профільного навчання своїм учням;
- ефективніше використовувати можливості навчально-виробничих комбінатів для організації більш якісної підготовки за технологічним профілем;
- сприяти впровадженню освітніх округів як однієї з перспективних форм організації профільного навчання;
- провести дослідження ефективності використання різних інноваційних технологій при організації профільного навчання та виробити рекомендації щодо їх впровадження.